

Tros- og livssyns-
frihet for alle:

Fokus på kvinner

sammen for de forfulgte

“Litteratur om tros- og livssynsfrihet må ta hensyn til uforholdsmessig store trosfrihetsbrudd mot bestemte deler av befolkningen, og denne publikasjonen er et eksempel på akkurat det. Den utdyper en slik uforholdsmessighet, men også hvordan det å belyse denne kan skape uante fordeler.”

Nazila Ghanea

FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet

Produsert av:
Stefanusalliansen
Første utgave på engelsk 2021
Første utgave på norsk 2024

Forfattere:
Elisa Chavez
Vija Herefoss

Design: Tyde

© 2024 Stefanusalliansen
Alle rettigheter er forbeholdt. Innholdet i denne publikasjonen kan bli brukt eller reproduisert for undervisningsformål eller andre ikke-kommersielle formål, så lenge Stefanusalliansen blir oppgitt som kilde.

Forfatterens forord

I 2011 publiserte Stefanusalliansen den første utgaven av et læringshefte med tittelen «Tros- og livssynsfrihet – for alle». Det siste tiåret har heftet blitt aktivt brukt i flere land for å styrke tros- og livssynsfrihet ved å øke bevissthet rundt og informasjonsformidling om denne viktige menneskerettigheten.

De siste årene har vi imidlertid blitt mer og mer oppmerksomme på at brudd på tros- og livssynsfrihet (forkortet til trosfrihet) påvirker menn og kvinner på forskjellige måter. Rapportene vi får tilsier at religiøs forfølgelse av menn ofte er fokusert og synlig, mens religiøs forfølgelse av kvinner vanligvis er mer kompleks og skjult.¹ Disse funnene har inspirert oss til å bygge videre på det anerkjente heftet ved å lage en ny utgave som skal fokusere på kvinners trosfrihet, ved å både identifisere kvinners vanligste utfordringer knyttet til trosfrihet og også foreslå hvordan man kan takle disse utfordringene.

Vi vil påpeke at kvinners rett til trosfrihet ikke er et problem som kun angår kvinner. Å øke kvinners muligheter til å utøve sine rettigheter er til fordel for hele samfunnet, og bør derfor være noe både menn og kvinner kjemper for sammen.

Vi anerkjenner at utfordringene forbundet med trosfrihet og kvinners rett til likestilling kan være komplekse. Det finnes mange, ofte motstridende, syn på hvordan disse rettighetene er forbundet med hverandre. Vi vil understreke at på grunn av det korte formatet, kan ikke dette heftet gå detaljert inn i ulike synspunkter og perspektiv. Målet vårt er å gi en introduksjon til emnet, fremme refleksjon og inspirere til handling.

NORWEGIAN MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS

Produksjonen og publiseringen av dette heftet er delvis finansiert av det norske Utenriksdepartementet.

Tros- og livssynsfrihet for alle: Fokus på kvinner

Innhold

1. Tros- og livssynsfrihet og kvinners likestilling	4
Introduksjon	4
Tros- og livssynsfrihet og kvinners rettigheter	5
Kvinneres rettigheter – et viktig aspekt ved trosfrihet for alle	7
Trosfrihet for alle – et viktig aspekt ved kvinners rettigheter	9
2. Hvordan påvirker brudd på trosfrihet kvinner sammenlignet med menn?	12
Skjulte brudd	13
Kvinner som familiens og samfunnets ære	14
Seksuell vold	14
Bortføring og tvangsekteskap	15
Ekstrem sosial kontroll	16
3. Hva undergraver kvinners trosfrihet?	18
Patriarkatet	19
Kulturelle og religiøse tradisjoner og skikker	20
Religiøs nasjonalisme	21
Skadelig religiøs fundamentalisme	22
Diskriminering innad i minoritetsgrupper	22
Religiøse lover	22
4. Hva kan vi gjøre – forslag til tiltak for å styrke kvinners trosfrihet	24

Vi ønsker å takke ekspertene som har bidratt med verdifull innsikt i arbeidet med dette heftet:

- Heiner Bielefeldt, *FNs tidligere spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet*
- Helene Fisher, *Global Gender Persecution Specialist, Open Doors International*
- Nazila Ghanea, *FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet*
- Nayla Tabbara, *President, Adyan-stiftelsen*
- Saumya Uma, *Professor, O.P. Jindal Global University*

1. Trosfrihet og kvinners likestilling

Introduksjon

Mer enn 80 % av verdens befolkning bor i land der mulighetene til å selv velge, utøve eller endre religion og livssyn er svært begrenset.² Brudd på tros- og livssynsfrihet finnes i mange former og begås av mange forskjellige aktører. Kvinner fra religiøse og etniske minoriteter er ofte spesielt sårbare for overgrep.³

I nesten et tiår har tusenvis av kristne kvinner og jenter blitt kidnappet, voldtatt og tvangskonvertert av den islamistiske militante gruppen Boko Haram nord-øst i Nigeria.⁴

I 2014 utførte IS et folkemord rettet mot den jesidiske befolkningen i det nordlige Irak. De fleste mennene ble drept, mens kvinnene ble solgt som sexslaver på markeder og tvunget til å konvertere til islam. Per januar 2021 er fortsatt 1308 jesidiske kvinner savnet eller holdt fanget.⁵

Siden 2017 har Kina begått systematiske overgrep mot muslimer i Xinjiang-regionen. Mer enn én million muslimer, spesielt uigurer, har blitt siktet for terrorvirksomhet og blitt vilkårlig arrestert for å praktisere sin tro. De sendes til konsentrasjonsleirer for fengsling og 'omskolering'. Uigurkvinner blir ofte utsatt for tvangssterilisering i disse leirene. Det finnes rapporter om fengselsbetjenter som også voldtar uigurkvinner etter sterilisering.⁶

I 2018 ble det rapportert at mer enn 100 000 kachinske kristne kvinner i Myanmar ble utsatt for menneskehandel og sendt til naboland og utsatt for tvangsekteskap, voldtekt og ufrivillig graviditet. Rapportene indikerer også at ansatte i militæret i landet har blitt oppmuntret med økonomiske insentiver eller forfremmelser til å gifte seg med kristne kvinner og konvertere dem til buddhisme.⁷

Trosfrihet og kvinners rettigheter

Tros- og livssynsfrihet er en menneskerett og noe alle har krav på. Den gjelder alle mennesker uten forbehold som rase, etnisitet, kjønn, legning, religion, politiske eller andre meninger, samt heller økonomisk, sosial eller annen status.

Den vanligste juridiske referansen til trosfrihet er artikkel 18 i FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP):

“Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.”⁸

De tre hovedkomponentene i tros- og livssynsfrihet innebærer alle menneskers rett til å: ha en religion eller et livssyn, endre sin religion eller sitt livssyn, og praktisere sin religion eller sitt livssyn. Selv om vi oftest hører snakk om «religionsfrihet» eller «trosfrihet», er det en rettighet som omfatter tros-, tanke- og samvittighetsfrihet. Begrepene “tro” og “religion” bør forstås bredt og også inkludere de som ikke tror.⁹

Dessverre er det mange, både menn og kvinner, og fra forskjellige religiøse grupper og livssynssamfunn over hele verden som forsvarer skikker som undergraver likestilling mellom kjønnene, med påstander om at disse er beskyttet av trosfrihet. Dette er spesielt farlig dersom det brukes til å rettferdiggjøre handlinger som er skadelige for kvinner og jenter. En slik argumentasjon er et alvorlig misbruk av trosfriheten, da en aldri kan bruke én rettighet til å rettferdiggjøre brudd på andre menneskerettigheter.

Det skjer for ofte at kvinner hindres i å utøve sine rettigheter, inkludert trosfrihet, i samme grad som menn. Kvinnebevegelsen tar sikte på å belyse og redusere denne ulikheten. Generelt har arbeidet for kvinners rettigheter som målsetting å sikre at kvinner ikke nektes

Per januar 2024 har 174 av de 193 medlemslandene i FN ratifisert den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Per januar 2024 har 187 av de 193 medlemslandene i FN ratifisert Konvensjon for avskaffelse av alle former for diskriminering mot kvinner (CEDAW).

sine sivile, politiske, økonomiske, kulturelle eller sosiale rettigheter basert på sitt kjønn.¹⁰ Kvinners rettigheter er en del av det bredere menneskerettighetskonseptet likestilling mellom kjønnene.

Mens kvinners rettigheter og likestilling mellom kjønnene nå er innlemmet i flere menneskerettighetsdokumenter, er den mest anerkjente rettslige referansen for kvinners rettigheter Konvensjonen for avskaffelse av alle former for diskriminering mot kvinner (forkortes CEDAW på engelsk). Denne FN-konvensjonen etablerer en internasjonal rettighetserklæring for kvinner, samt en nasjonal agenda for å garantere at kvinner kan benytte seg av sine rettigheter uten kjønnsdiskriminering. Artikkel 1 i CEDAW legger grunnlaget og setter tonen for resten av konvensjonen med følgende formulering:

“I denne konvensjon betyr uttrykket “diskriminering av kvinner” enhver kjønnsmessig sontring, utelukkelse eller innskrenkning som har som virkning eller formål å svekke eller utelukke anerkjennelsen, utnyttelsen eller utøvelsen av kvinners menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller ethvert annet område, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner og uten hensyn til ekteskapelig status.”¹¹

I alle land har myndighetene et eget ansvar for å sikre respekt for, beskyttelse og oppfyllelse av alles rettigheter og friheter. Dette betyr at om en stat signerer og ratifiserer en konvensjon, kan landet holdes ansvarlig for å ikke opprettholde og beskytte de bestemte rettighetene og frihetene som er stipulert. Stater er også ansvarlige for å gripe inn i tilfeller der en persons rettigheter krenkes av ikke-statlige aktører på en måte som forårsaker skade.

Et annet viktig punkt man må ta hensyn til angående skjæringspunktet mellom trosfrihet og kvinners rettigheter, er at kvinner er en svært mangfoldig gruppe. Identitet formes av forskjellige elementer, som sosial klasse, etnisitet, materielle forhold, tilknytning til en religiøs majoritet eller minoritet, alder, sivilstand og flere andre faktorer. De vil også bli påvirket av kjønnsidealiser som er konstruert og fremmet av samfunnet som en helhet, inkludert av staten og religiøse ledere. Kvinners status og makt fungerer på forskjellige måter sett i lys av disse faktorene. Det er også viktig å ta hensyn til slike faktorer når man skal forsøke å forstå utfordringene kvinner står overfor knyttet til trosfrihet, og når man utvikler tiltak som skal støtte og styrke kvinner.

Kvinneres rettigheter

– et viktig aspekt ved trosfrihet for alle

Frem til nylig har det meste av faglitteratur om trosfrihet vært kjønnsblindt, basert på antakelsen at menn og kvinner opplever trosfrihetsbrudd på lik måte. anbefalinger inn i trosfrihetsarbeid hviler også derfor på denne antakelsen, og forutsetter at menn og kvinner vil dra like stor nytte av samme type tiltak for å hindre trosfrihetsbrudd. Denne kjønnsblindheten kan komme av at mannens opplevelser historisk sett har blitt brukt som en standardreferanse for alle mennesker, uavhengig av kjønn. Siden de aller fleste ledere for tros- og livssynssamfunn verden over også er menn, har menns erfaringer med brudd på trosfrihet oftest blitt vurdert som gjeldende for hele gruppen de representerer. Men når menns erfaringer blir standarden, og kvinners erfaringer blir 'unntak' til dette, eller er usynliggjort, forsterker det kjønnsblindheten i informasjonsinnhenting om trosfrihetsbrudd samt forslag til hvordan man kan motarbeide disse. Konsekvensen av kjønnsblindhet i arbeidet for trosfrihet er oftest at det er kjønnsdiskriminerende for kvinner.

Hvis man ser nærmere på hverdagen til menn og kvinner, vil man imidlertid se at i de fleste samfunn verden over lever menn og kvinner typisk forskjellige liv. De har ikke samme tilgangen til ressurser, de tilordnes forskjellige roller i samfunnet, og arbeidet de gjør – til og med deres liv – blir ikke verdsatt like høyt. I mange samfunn har ikke kvinner samme frihet og selvstendighet som menn i utøvelse av sin religion eller livssyn. Konsekvensene dette får for brudd på trosfrihet blir diskutert i større detalj i kapittel 2, men under ser du en kort introduksjon til de viktigste.

Kjønnsforskjeller mellom menn og kvinner påvirker for det første hvilken form trosfrihetsbruddene tar, og hvilke konsekvenser disse får. Nyere kjønnsbevisste rapporter viser at kvinner ser ut til å bli mer utsatt for trosfrihetsbrudd enn menn, både med hensyn til frekvens og alvorlighetsgrad. Kvinner blir oftere utsatt for diskriminering og forfølgelse for sin tro, på grunn av sitt kjønn. FNs tidligere spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet, Asma Jahangir, observerte hvordan kvinner i mange land ser ut til og utsettes for flerfoldig diskriminering, på grunn av en kombinasjon av kjønn, tros- eller livssynsidentitet, og sosioøkonomisk status. Diskriminering på grunn av disse forskjellige identitetsmarkørene forsterker hverandre, og kvinner blir spesielt sårbare for diskriminering sammenlignet med menn.

En annen konsekvens av samfunnsmessige kjønnsforskjeller mellom menn og kvinner er at trosfrihetsbrudd mot kvinner ofte skjer i det skjulte.¹² Tilordnede kjønnsroller og forskjeller i sosial status kan være en underliggende grunn for dette. Siden kvinner i mange samfunn blir begrenset til å tilbringe det meste av livet i den private

sfæren, er lidelsene ofte usynlige for offentligheten. Det er for eksempel mange kvinner som blir utsatt for overgrep som seksuell vold, men ikke rapporterer slike hendelser på grunn av skam og stigma. Disse faktorene gjør det vanskeligere å håndtere brudd på trosfriheten mot kvinner på en god måte.

Kjønnsblindhet i forskning på, og tiltak for, trosfriheten er i de fleste tilfeller forårsaket av manglende kunnskap om kjønnsbevissthet. Det finnes imidlertid noen religiøse aktører og bevegelser som er tydelig negative mot kvinners synspunkter og behov når det gjelder trosfrihet. De ser på begreper som "kjønn" og "feminisme" som noe utelukkende negativt. De anser også likestilling mellom kjønnene som en ideologi med hensikt å bryte ned 'naturlige' forskjeller mellom menn og kvinner, og at det derfor er en trussel mot overlevelsen av tradisjonelle familiestrukturer der menn har den ledende rollen i familien og i lokalsamfunnet, mens kvinner skal underkaste seg og støtte dem. I en slik sammenheng anses kvinners rett til likestilling også som en trussel mot trosfriheten religiøse samfunn har til å utøve sin tro i henhold til egne overbevisninger.

8

“Retten til trosfrihet tar utgangspunkt i at alle mennesker besitter dype og identitetsformende overbevisninger. Uten å anerkjenne denne viktige delen av livet, ville menneskerettighetene ikke ha ytt rettferdighet til kompleksiteten av hva de vil si å være menneske.»

Trosfrihet for alle – et viktig aspekt ved kvinners rettigheter

Forholdet mellom trosfrihet og kvinners rettigheter er komplekst. En rekke feiltolkninger og misforståelser rundt de to rettighetene fra de to grupperingene som støtter dem har bidratt til ytterligere komplikasjoner. Trosfrihet blir noen ganger ansett som en rettighet som beskytter religion, og gjerne med vekt på konservative og patriarkalske religioner, og er derfor et iboende hinder for likestilling mellom kjønnene.¹³ At retten til trosfrihet tradisjonelt sett har blitt heiet frem av religiøse aktører med en forsvinnende liten interesse for kvinners rettigheter og likestilling mellom kjønnene, har dette bidratt til denne oppfatningen.

Først og fremst er det likevel viktig å huske at trosfrihet forankres i frihetsprinsippet, som impliserer at trosfrihet kun beskytter handlinger og skikker som velges fritt av den enkelte person. Det oppstår ofte forvirring rundt forskjellen mellom skikker som er brudd på trosfriheten og skikker som er beskyttet av trosfriheten. Ikke alt som gjøres i en religions navn kan rettfærdiggjøres av retten til trosfrihet. Handlinger som involverer tvang, trusler eller annen form for maktmisbruk er ikke beskyttet av trosfrihet. Skadelige skikker som rettfærdiggjøres eller forsvares på grunn av retten til trosfrihet er derfor et grovt misbruk og mistolkning av rettigheten.

For det andre, er trosfrihet en rettighet som beskytter mennesker – individer og grupper. Trosfriheten beskytter ikke religioner eller livssyn i seg selv, ei heller tradisjoner, verdier eller religiøse dogmer.¹⁴ Trosfrihet beskytter

heller ikke 'æren' til en religion mot kritikk eller latterliggjøring.¹⁵ Sett i et menneskerettslig perspektiv, minner trosfrihet oss på at det er det troende mennesket som er kjernen i religiøse tradisjoner og livssyn, ikke abstrakte dogmer og verdier. Dogmer og verdier får sin mening og nytteverdi gjennom fortolkning, forkynnelse og individuell eller kollektiv religiøs praksis.

For det tredje, fremmer trosfrihet respekt for mangfold. Den krever at staten ikke diskriminerer for tilgang til rettigheter og ressurser kun på grunn av teologiske eller andre livssynsorienterte posisjoner. Disse prinsippene rundt frihet og mangfold misforstås og misbrukes ofte. På den ene siden bruker noen religiøse aktører trosfrihet til å rettferdiggjøre sin rett til å diskriminere de som har andre religiøse syn enn dem selv, spesielt hva gjelder kjønn og legning. På den andre siden sier noen forkjempere for kvinners rettigheter at trosfrihet kun er nyttig i den grad den beskytter liberale tolkninger av religiøse tradisjoner. Likevel er det viktig å huske at trosfrihet beskytter den indre friheten til alle og enhver, uavhengig av om de har liberale eller konservative holdninger. Denne indre friheten kan ikke begrenses. Stater kan ikke pålegge en tolkning av en religion eller et livssyn, men de er ansvarlige for å beskytte og respektere retten til religiøs praksis som ikke er basert på tvang.

Brukt på riktig måte, kan respekten for mangfold som er innlemmet i trosfrihet ha en forvandlende og positiv samfunnsmessig kraft. Trosfrihet kan skape rom for spørsmål og samtaler innad i trossamfunn, samt åpne for nye religiøse tolkninger og skikker. Slik kan trosfrihet brukes til å styrke tradisjonelt diskriminerte grupper, som kvinner, til å ville dele sine

spørsmål, erfaringer, ideer og behov, og på den måten utfordre eksisterende patriarkalske og kjønnsdiskriminerende strukturer innenfor sine trossamfunn.¹⁶

For det fjerde er ideen om at trosfrihet utgjør et hinder for kvinners rettigheter basert på antagelsen om at religion kun er et onde for kvinner. Denne overbevisningen tar ikke hensyn til at religion ofte spiller en viktig positiv rolle i livet og hverdagen til mange kvinner. I tillegg til at religion kan være en kilde til håp, oppmuntring og trøst, kan troen også gi en følelse av verdi, identitet og tilhørighet for kvinner i hele verden. Å kun fokusere på religiøse skikker som har rammet kvinner negativt, vil frarøve kvinners handlekraft og fremstille dem som passive ofre.

Et utelukkende negativt syn på religion for kvinner gir samtidig et feilaktig bilde av at kvinner som tilhører et trossamfunn står mellom to valg: enten å frigjøre seg ved å forlate den religiøse tradisjonen, eller velge å holde seg til sin religion men dermed gi opp ethvert krav på frihet og likestilling.¹⁷ Selv om mange kvinner ønsker å frigjøres fra kjønnsdiskriminerende religiøse skikker og tradisjoner, ønsker de ikke å måtte velge mellom sin tro og sin frihet. Det er også viktig å påpeke at selv om man anerkjenner hvordan religion kan brukes til å diskriminere kvinner i praksis, betyr ikke det at trosfrihet og likestilling er to uforenlige rettigheter. Alle menneskerettigheter er universelle, udelelige

EKSEMPEL

Migrantarbeidere utsatt for flerdimensjonal diskriminering

På grunn av fattigdom er mange kvinner fra religiøse minoriteter i Asia eller Afrika tvunget til å ta arbeid som hushjelper i private hjem utenlands. I landene der de arbeider, utsettes disse kvinnene ofte for usynlige overgrep som følge av deres kjønn, nasjonalitet, religion og økonomisk status.²⁰

I Qatar skorter det for eksempel allerede på generell juridisk beskyttelse for qatarske majoritetskvinner. Kristne er en minoritet og har ikke de samme rettighetene og frihetene som den muslimske majoritetsbefolkningen. En kristen innvandrerkvinne som arbeider som hushjelp i Qatar, vil derfor være i en spesielt sårbar situasjon for diskriminering og overgrep. Ofte opplever disse kvinnene at arbeidsgiverne konfiskerer oppholdstillatelsene deres for å kunne utnytte de, og da har de lite håp og mulighet for juridisk beskyttelse.

10 Dette er et eksempel på hvordan menneskerettighetsbrudd mot kvinner overlapper. CEDAW (FNs kvinnekonvensjon og kvinnekommisjon) har som fokus å fremheve kvinners sammensatte, sårbare, og ofte usynlige situasjoner, siden de ikke bare blir mål for overgrep på grunn av kjønnsdiskriminering, men også kan møte økt diskriminering på grunn av manglende økonomiske ressurser, immigrasjonsdokumenter, eller juridisk beskyttelse, i tillegg til andre faktorer.

Økt kunnskap om kvinners trosfrihet minner oss derfor på at identitet knyttet til religion eller livssyn også kan også føre til kjønns-spesifikk diskriminering mot kvinner. Trosfrihet tar sikte på å styrke utsatte grupper, som for eksempel kvinner som tilhører religiøse minoritetsgrupper. Derfor er det viktig at trosfrihetsaktivister og kvinnesaksforkjempere samarbeider for å maksimere beskyttelsen av kvinner som utsettes for denne formen for flerdimensjonal diskriminering.

og gjensidig avhengige og forsterkende. Derfor er det viktig å ikke anse ett sett med rettigheter som i konkurranse med de andre.

Den viktige rollen som religion eller tro spiller i mange kvinners liv viser hvordan trosfrihet og kvinners rettigheter forsterker faktisk hverandre. Retten til trosfrihet gjelder også for kvinner, og kan bidra til å styrke deres likestilling. Arbeidet for trosfrihet og arbeidet for kvinners rettigheter har derfor en felles agenda. Synergier mellom kampen for trosfrihet og kampen for kvinners rettigheter er ikke bare en teoretisk mulighet, men er helt reelle og allerede til stede. Vi må bare sørge for å gjenkjenne de eksisterende synergiene og aktivt lete etter muligheter for å styrke disse i skjæringspunktet mellom de to rettighetene.¹⁸ FNs kvinnekommisjon har for eksempel lenge unngått å omtale religion i sitt arbeid for kvinners likestilling, men har innsett at de må inkludere dette aspektet for å nå ut til alle kvinner – for eksempel også troende kvinner. Komiteen har nylig begynt å oppfordre myndigheter til å fremme alternative religiøse tolkninger som kan adressere problematiske områder forbundet til mellom kvinners rettigheter og religion.¹⁹ Dette kan bidra til en verden der kvinner ikke lenger blir diskriminert på grunn av hverken kjønn, religion eller livssyn.

Spørsmål til diskusjon

- 1 Har du fått en ny forståelse for forholdet mellom trosfrihet og kvinners rettigheter etter å ha lest kapittel 1? Hvis ja, på hvilken måte?
- 2 Har du tidligere opplevd at retten til trosfrihet og retten til likestilling har blitt omtalt som motstridende? Hvilke argumenter ble brukt for å støtte dette synspunktet?
- 3 Kan du komme på tilfeller der trosfrihet har blitt brukt for å beskytte religion eller tradisjoner, fremfor personer?
- 4 Hvilke skikker har du hørt om der man bruker retten til trosfrihet for å rettferdiggjøre diskriminering av kvinner?

2. Hvordan påvirker brudd på trosfrihet kvinner sammenlignet med menn?

De fleste begrensninger på trosfriheten påvirker både kvinner og menn, men det er en del brudd som rammer kvinner både hyppigere og på en annerledes måte enn menn. Nyere forskning på kjønnsbevisst religiøs forfølgelse tilsier at menn globalt er statistisk sett mer utsatt for en “fokusert, alvorlig og synlig” type religiøs forfølgelse. Religiøs forfølgelse som rammer kvinner globalt er derimot statistisk sett beskrevet som “kompleks, voldelig og skjult”.²¹

■ Skjulte brudd

I mange sammenhenger begrenses kvinner til å tilbringe det meste av sitt liv i den private sfæren, mens menn tar del i det offentlige rom. Et slikt skille basert på kjønnsroller har konsekvenser for hvordan brudd på trosfriheten gjennomføres og oppleves forskjellig blant menn og kvinner.

Brudd på kvinners trosfrihet er ofte skjult fordi det skjer i hjemmet. Majoriteten av trosfrihetsbrudd mot kvinner utføres dessuten av deres nærmeste familie eller lokalsamfunnet, fremfor statlige aktører.²² Det er først og fremst familien som vil oppmuntre til eller støtte skadelige skikker som kvinnelig kjønnslemlestelse eller omskjæring (FGM/C), kjønnsseleksjon via abort, drap på jentebarn, tvangsekteskap, barneekteskap, seksuell og kjønnsbasert vold, voldtekt i ekteskap, 'æresdrap', og nektelse av tilgang til muligheter med utdanning og arbeid. Hvis en kvinne konverterer til en annen religion eller livssyn, vil hun også ofte få ytterligere utfordringer, som å bli utsatt for fysisk og følelsesmessig tortur for å presse henne til å fornekte sin nye tro. Hun kan så bli truet med utestengelse fra familien, enten ved tvungen skilsmisse eller ved tvangsekteskap. Ekskludering fra familie og sosialt nettverk har alvorlige konsekvenser for mange kvinner i verden, siden mange er økonomisk og sosialt avhengige av familiene sine. Da er det oftest ikke et alternativ å forlate familien, fordi det vil være nærmest umulig å finne et annet sted å bo og en annen inntektskilde for å overleve. I mange land er det fremdeles heller ikke akseptert med husholdninger hvor en kvinne er overhode, eller selvstendig. Kvinner vil også ofte bli sosialt stigmatisert, miste arbeidsmuligheter, og falle utenfor storsamfunnet dersom de er skilt.²³ En annen utfordring er at kvinner ofte mangler ferdighetene og kompetansen som trengs for å finne en betalt jobb utenfor hjemmet, grunnet stigma og mangel på muligheter til å gå på skole og arbeide utenfor hjemmet.

Hjemmet er derfor et skjult sted der familien kan true med eller utøve vold for å straffe eller 'korrigere' kvinners valg av tro. Da bruddene skjer i hjemmet, er de vanskeligere å oppdage, registrere og motarbeide.

“Hvor begynner tross alt de universelle menneskerettighetene? På små steder, ikke langt hjemmefra – steder som er så små at de ikke finnes på noen verdenskart. De er likevel enkeltmenneskets verden; nabolaget de bor i; skolen eller høyskolen de går på; fabrikken, gården eller kontoret der de jobber. Det er på disse stedene at hver mann, kvinne, og barn søker rettferdighet, muligheter og likeverd uten diskriminering. Med mindre disse rettighetene betyr noe der, har de liten mening andre steder. Uten borgeres engasjement for å ivareta disse rettighetene i sine nærmiljøer, skal vi forgjeves se etter fremgang i den større verden.»

Eleanor Roosevelt

■ Kvinner som familiens og samfunnets ære

Kvinner verden over blir utsatt for ytterligere menneskerettighetsbrudd og press på grunn av biologiske egenskaper og sosiale forventninger knyttet til deres kjønn. Samfunnsmessig blir de ofte gitt mindre verdi enn sine mannlige motparter, og ansett for å være både fysisk og intellektuelt svakere enn menn. Samtidig blir kvinners seksualitet og kropp regelmessig behandlet som noe truende og som må kontrolleres nøye. Slike holdninger bidrar ytterligere til at trosfrihetsbrudd mot kvinner kan foregå under radaren, da de føyer seg inn i en lang rekke med eksisterende kjønnsdiskriminering og overgrep av kvinner i storsamfunnet. Det er dessuten lav risiko knyttet til forbrytelser mot kvinner, da slike overgrep også sjelden straffes i mange land.

Kvinner blir i mange kulturelle kontekster ansvarliggjort for opprettholdelse av ære og verdighet til familien og lokalsamfunnet. Dette kan føre til at de blir ansett som i behov av mannlige verger, og at de helst bør beskyttes ved å avgrenses til hjemmet og familielivet. Grunntanken bak trosfrihet, som ved alle universelle rettigheter, er derimot konseptet at alle mennesker er født frie og med lik verdighet. Prinsippene ved trosfrihet aksepterer derfor ikke premisset om at én person er ansvarlig for opprettholdelse av æren og verdigheten til andre. Disse patriarkalske ideene om kjønnsroller i samfunnet kommer i tillegg til den diskrimineringen og forfølgelsen som allerede skjer på grunn av tro. En økt forståelse og forskning rundt kjønnsbasert forfølgelse viser oss derfor at kvinners forfølgelse ofte grunner i en sammensatt dobbel-diskriminering, både på grunn av kjønn og på grunn av tro.

■ Seksuell vold

Den vanligste typen trosfrihetsbrudd som rapporteres å påvirke kvinner mer enn menn er seksuell vold. Voldtekt brukes også som et våpen i væpnede konflikter, inkludert i oppgjør mellom religiøse grupper. Kvinnekroppen blir så en parallell slagmark som brukes av gjerningsmenn til å enten kontrollere eller straffe kvinnens tro, eller hennes trossamfunn. I land med høy religiøs forfølgelse blir ofte angrep på trossamfunn utført via seksuell vold mot enkeltjenter eller -kvinner i dette samfunnet. Kvinner og jenter som tilhører en religiøs minoritet i slike land, står i større fare for seksuell vold.²⁴

Kjønnsbevisst forskning viser at det statistisk sett er mer sannsynlig at en mann blir drept som følge av religiøs forfølgelse, mens det er mer sannsynlig at en kvinne vil bli utsatt for seksuelle overgrep, voldtekt eller slaveri. De som mister livet på grunn av sin tro kan bli hyllet som martyrer innenfor sine trossamfunn. Paradoksalt nok blir ikke de som overlever seksuelle overgrep eller slaveri hedret på samme måte. De fleste samfunn stigmatiserer voldtektoverlevende fremfor voldtektovergripere. Skylden for et æretap faller ofte på offeret, ikke på gjerningspersonen. Så i stedet for å bli hyllet som martyrer når de har blitt utsatt for overgrep på grunn av sin tro, blir heller ofte de komplekse traumene kvinner og jenter bærer på forverret gjennom en retraumatisering av egen familie eller trossamfunn via isolering, mistenkeliggjøring og avvisning fra de som skulle ha støttet dem. På den måten fortsetter og forverres traumet og undertrykkelsen lenge etter det fysiske seksuelle overgrepet.²⁵

Skam og stigma knyttet til voldtekt har mange skadelige konsekvenser, både for kvinner og for deres trossamfunn. På grunn av frykt for å bli isolert, straffet, utvist, eller kanskje til og med drept, vil kvinner ofte velge å ikke rapportere voldtekten, noe som gjør disse overgrepene vanskelige å få registrert. Det legges også ekstra press på å beskytte 'æren' til familien og deres lokalsamfunn. Den overlevende blir ofte oppfordret til å skjule traumet, eller blir tvangsgiftet med gjerningsmannen. Seksuell vold brukes også til å kontrollere kvinners religiøse praksis. I noen tilfeller vil voldtekt planlegges av nære familiemedlemmer eller andre mektige personer i lokalsamfunnet for å straffe kvinnelige konvertitter for å vanære familien ved å velge 'feil' tro.

■ Bortføring og tvangsekteskap

Å utsette jenter fra minoritetsgrupper for bortføring og tvangsekteskap på grunn av sin tro er også et typisk trosfrihetsbrudd som rammer jenter og kvinner mer enn gutter og menn. Slike overgrep brukes som et middel for å kontrollere demografien i trossamfunnet. Bortføring av jenter og kvinner i fruktbar alder fra minoritetsgrupper blir en direkte årsak til redusert befolkningsvekst for disse gruppene. Når nye generasjoner ikke får vokse til, truer det gruppens overlevelse.

Tvangsekteskap brukes ofte for å gjøre det hele respektabelt. Det er imidlertid viktig å huske at når et ekteskap skjer i strid med kvinnens eller jentas ønsker, er ekteskapet kun en kontrakt der mannen har loven på sin side når han utøver seksuell vold og andre typer press som hun ikke kan flykte fra. I tillegg til seksuell vold kan tvangsekteskap inkludere andre rettighetsbrudd, som slaveri, tvangskonvertering, bortførelse, uønsket graviditet, seksuelt overførbare sykdommer, tvungen kleskode, og begrenset bevegelsesfrihet, helsehjelp og tilgang til utdanning. Dessverre er de fleste som blir utsatt for tvangsekteskap mindreårige jenter.

EKSEMPEL

Jesidiske overlevende utsatt for retraumatisering

Under det jesidiske folkemordet i 2014 ble tusenvis av jesidiske kvinner bortført og holdt som sexslaver av IS-soldater. De fleste kvinnene ble utsatt for voldtekt og tvangsekteskap med muslimske menn. De som klarte å flykte fra fangenskap, møtte på utfordringer når de skulle reintegreres i lokalsamfunnet, på grunn av strenge jesidiske regler rundt samleie utenfor ekteskap og tverreligiøse ekteskap.

I tillegg ble mange jesidiske kvinner tvunget til å velge mellom å etterlate barna de fikk i fangenskap eller å få bli gjenforent med trossamfunnet sitt igjen. Slik ble de utsatt for en betydelig fare for retraumatisering etter det opprinnelige traumet med bortføring, seksuell vold, og slaveri.²⁶

EKSEMPEL

Bortvist fra hjemmet ved hver menstruasjon

I vestlige Nepal forventes det at kvinner og jenter unngår all sosial kontakt når de menstruerer. Denne praksisen kalles chhaupadi og er basert på et hinduistisk syn om at menstruerende kvinner og jenter anses som urene. Når de menstruerer blir de derfor forvist til å bo på en liten fjellhytte, på god avstand fra landsbyer og det øvrige lokalsamfunnet. Det er vanligvis eldre kvinner som håndhever tradisjonen ovenfor yngre kvinner og jenter.

Denne skikken har hatt dødelige konsekvenser. I 2017 ble for eksempel liket til en 18 år gammel jente funnet i en av menstruasjonshyttene etter at hun ikke kom tilbake til landsbyen sin til forventet tid. Obduksjonen viste at hun hadde dødd av et giftig slangebitt i isolasjon. Mange andre har dødd av kullosforgiftning, mangel på ren mat og rent vann, eller ved at de har frosset i hjel.²⁷

■ Ekstrem sosial kontroll

Siden kvinner i mange kontekster blir ansett som ansvarlige for familiens ære, utsettes de også for en mer omfattende form for sosial kontroll, sammenlignet med menn. Sosial kontroll blir brukt både i kvinners privatliv og i offentligheten. Det er viktig å huske at flere ulike aktører bidrar til å kontrollere og undertrykke kvinner; mange av disse er menn, religiøse ledere, statlige aktører, trossamfunn, og lokalsamfunnene kvinnene er en del av. Det er imidlertid ikke bare menn som utøver sosial kontroll og begår rettighetsbrudd mot kvinner, kvinner gjør det også. Det er samtidig viktig å nevne at menn er forkjempere for kvinners rettigheter.

For flere millioner kvinner og jenter rundt om i verden er det farlig å forlate hjemmet, da bare det å eksistere i offentligheten blir sett på som en provokasjon i enkelte samfunn. Kvinner og jenter som tar offentlig transport eller går til arbeid og skole blir ofte utsatt for trakassering eller angrep. I 2012 ble en 15 år gammel jente i Pakistan drapstruet og skutt i hodet etter å ha tatt til orde for sin rett til utdanning og at hun ville gå på skole. Malala Yousafzai overlevde heldigvis dette angrepet, og har blitt beundret over hele verden for sitt mot og sin aktivisme i etterkant. Men for svært mange jenter i liknende situasjoner ender det dessverre ikke godt. Sjansen for å oppleve vold i det offentlige rom er enda høyere for kvinner med minoritetstilhørighet.

Et annet eksempel på utøving av sosial kontroll er å misbruke trosfriheten til å rettferdiggjøre innføring av kleskoder for kvinner, enten ved å påby religiøs bekledning, eller ved å forby det. I mange land utspiller systematisk kjønnsdiskriminering seg i sosiale normer og lovverk som kontrollerer hvordan kvinner kler seg. Et av de mest kjente uttrykkene for dette problemet er tildekking med slør. I land som Saudi-Arabia og Iran blir kvinner tvunget til å dekke til kroppen

sin – og noen ganger til og med ansiktet– med slør. I andre land, som for eksempel Frankrike og Sveits, blir kvinner bøtelagt for å bære slør offentlig. I 2014 ble disse to motstridende lovene til og med funnet i et samme land, i Russland; i Tsjetsjenia, ble kvinner pålagt å bruke muslimske hodeplagg i offentlige bygninger, inkludert på skoler og universiteter; mens i Stavropol var hijaber forbudt på skoler.²⁸ Disse lovverkene, selv om de får helt motsettende juridiske utfall, stammer fra den en og samme problematiske tankegangen – nemlig at kvinner bør bli fortalt hva de skal gjøre og hva de ikke skal ikke gjøre.²⁹ For millioner av kvinner er tildekking ikke en pålagt handling, men en selvvalgt religiøs praksis, og derfor en iboende del av deres trosfrihet. Dersom loven eller sosialt press begrenser ens frihet til å velge egne klær, utgjør det en like stor krenkelse av trosfriheten som det å bli pålagt eller presset til å bære noe en ikke selv ønsker.

Spørsmål til diskusjon

- 1 Dette kapittelet gir en rekke eksempler på hvordan brudd på tros- og livssynsfriheten er ulikt for menn og kvinner. Hvilke av disse problemstillingene kjenner du igjen fra din lokale kontekst eller arbeidsfelt? Kan du også gjenkjenne disse utfordringene i ditt land eller din region?
- 2 Nevn hvilke utfordringer en mann ville møtt hvis han forsøkte å konvertere fra én religion til en annen i din kontekst. Nevn deretter utfordringene en kvinne ville møtt hvis hun forsøkte å gjøre det samme. Sammenlign listene og identifiser kjønnsforskjellene.
- 3 I dette kapittelet beskrives det hvordan brudd på tros- og livssynsfriheten mot kvinner ofte skjer i det skjulte. Hva tror du er de viktigste årsakene til at de er skjulte?
- 4 Oppfatninger om ære kan ha stor innflytelse på kvinners frihet, inkludert deres utøvelse av tros- og livssynsfrihet. Hvorfor tror du kvinner blir ilagt ansvaret for æren i sine samfunn? Samtidig, hvorfor tror du kvinner møter mer sosial kontroll enn menn?
- 5 Overlevende av ikke-seksuell fysisk vold blir ofte hyllet, mens overlevende av seksuell fysisk vold blir ofte fordømt og stigmatisert. Hvorfor tror du dette er tilfelle? Har du opplevd disse holdningene i ditt eget lokalsamfunn?

3. Hva undergraver kvinners trosfrihet?

Det er en rekke faktorer som kan gjøre kvinner mer utsatt for brudd på trosfrihet enn menn. Kjønnskriminerende kulturelle tradisjoner, lover, regler og rettssystemer er noen av faktorene som hindrer kvinners rett til trosfrihet, samt deres rett til likestilling. Det er derfor viktig å forstå hvordan disse faktorene bidrar til å undergrave kvinners trosfrihet, når vi ønsker å fremme denne.

Det er staten som er juridisk forpliktet til å respektere, beskytte og realisere menneskerettigheter blant sine borgere. Men ikke-statlige aktører med makt og innflytelse i sine lokalsamfunn kan sies å ha en moralsk forpliktelse til å bidra til respekt for, beskyttelse og realisering av menneskerettigheter. Kvinners manglende likeverdige tilgang til menneskerettigheter, inkludert trosfrihet, er derfor ofte et resultat av tradisjon, kultur, religion og sosiale skikker, i tillegg til nasjonal lovgivning.³⁰ Dessuten fortsetter mange ikke-statlige aktører ofte å praktisere skadelige skikker og tradisjoner som bryter med kvinners rettigheter til likestilling, selv etter at staten har gjort dem ulovlige.

Patriarkatet

De fleste av de diskriminerende normene som blir anvendt mot kvinner er patriarkalske i sin natur, basert på forutsetningen om at menn har en absolutt rett til å dominere ethvert aspekt av livet, både offentlig og privat. Kvinnen blir derfor tildelt en underordnet status på grunn av sitt kjønn og forventes å spille en underordnet rolle under mannen. Patriarkatet som system er derfor preget av ujevne maktforhold, hierarki og dominans. Patriarkalske verdier kan finnes i alle slags institusjoner og sosiale strukturer, som religiøse institusjoner, akademia, politikk, arbeidsplasser, og i hjemmet.

Forkjempere for patriarkalske verdier bruker en rekke argumenter for å underbygge sine holdninger. Noen hevder at patriarkatet eksisterer på grunn av biologiske forskjeller mellom menn og kvinner, der kvinner feilaktig blir sett på som biologisk underlegne. Andre hevder at hierarki mellom menn og kvinner er 'naturlig', og som andre regler i naturen kan ikke dette endres. Ved nærmere undersøkelse blir det imidlertid tydelig at patriarkalske normer ikke er basert på biologi eller en 'naturlig orden', men på sosialt og kulturelt utviklede kjønnsroller som tillater menn å beholde makt og dominans.³¹

Det er imidlertid viktig å merke seg at patriarkatet ikke er et system som bare støttes eller vedlikeholdes av menn. Kvinner er også aktive aktører i å opprettholde patriarkalske systemer. Selv om mulighetene deres er begrenset, ville det være feil å anta at kvinner er helt maktesløse i patriarkalske systemer. Noen kvinner forsøker å kjempe mot eller forandre strukturene som undertrykker dem, mens andre velger å støtte og bevare disse. Det er ikke uvanlig for kvinner å akseptere den underordnede statusen hvis det kommer med løfte om beskyttelse og visse privilegier.

Kvinner hindres i å delta på begravelser til sine nærmeste

I mange hinduistiske samfunn er kvinner forbudt å delta i begravelsesritualer, kalt på hindi shamshaan ghaat, som innebærer å dra til krematorieområdet. Årsaken til å ekskludere kvinnene fra disse ritualene er basert på en generell tro om at kvinner er mentalt og følelsesmessig svake, lett skremte, og kan derfor ikke håndtere synet av en brennende kropp.³²

Artikkel 16 i FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), som omhandler likestilling mellom menn og kvinner i alle forhold knyttet til ekteskap og familieliv, er gjenstand for flere reservasjoner enn noen annen artikkel i konvensjonen. Dette på tross av at den anses for å være en av de to kjernebestemmelsene. En reservasjon gjort av en stat i en internasjonal og rettslig bindende konvensjon betyr at de aksepterer loven som presenteres i konvensjonen, med unntak av de artiklene de reserverer seg fra. Dette er enda et eksempel på hvordan kvinners familierett har blitt en slagmark for nasjonalisme, religion og politikk i flere land.³³

FNs utviklingsprogram lanserte i 2020 sin første analyse av sosiale kjønnsroller (UNDP Gender Social Norms Index), med data fra 75 land. Funnene viste at 90 prosent av menn og kvinner i verden har fordommer mot kvinner. Analysen viste at halvparten av verdens befolkning mener menn er bedre politiske ledere. Over 40 prosent mener at menn er bedre bedriftsledere, og at menn har mer rett til jobb når det er mangel på jobber. Enda mer foruroligende er det at 28 prosent av menn og kvinner som svarte på undersøkelsen, mener at det er berettiget for en mann å slå sin kone.³⁴

Kulturelle og religiøse tradisjoner og skikker

Patriarkalske verdier og skikker blir ofte rettferdiggjort ved å henvise til religiøse eller kulturelle tradisjoner, og deriblant retten til trosfrihet. Religion og kultur er konsepter som er vanskelig å definere, siden de er sammensatte og dynamiske av natur. Men i diskusjoner rundt trosfrihet og kvinneverdigheter blir religion ofte fremstilt som noe urokkelig og statisk. I tillegg blir trossamfunn ofte sett på som homogene og ensartet. Det er imidlertid viktig å huske at det finnes en rekke ulike stemmer innenfor ethvert trossamfunn, og disse representerer ulike perspektiver og synspunkter. Myten om at religioner eller livssyn er uforanderlige, favoriserer kun de dominerende perspektivene og neglisjerer det faktum at det kan være dissidenter som kjemper for en alternativ tolkning av sin tradisjon.³⁵

Enda en utfordring ved å ta utgangspunkt i religion eller tro for å rettferdiggjøre skadelige skikker mot kvinner og jenter er at deltagere i trossamfunn ofte anvender egne tolkninger og tradisjoner innenfor sin religion eller livssyn. Disse avhenger av kulturen lokalt og kan avvike fra den 'offisielle' tolkningen. Et kjent eksempel er praksisen med kvinnelig kjønnslemlestelse og omskjæring (FGM/C). Både kristne og muslimske teologer hevder at det ikke er en del av deres religiøse tradisjon, mens studier viser at de fleste som praktiserer kvinnelig kjønnslemlestelse i verden nettopp er kristne og muslimer som på sin side hevder at dette er en viktig del av deres kristne eller muslimske tro. FNs befolkningsfond (UNFPA) anslår at rundt fire millioner jenter står i fare for å utsettes for omskjæring hvert eneste år. I 2021, anslode de at ytterligere to millioner jenter stod i fare for dette i løpet av det neste tiåret, etter å ha mistet skoletilgang som følge av covid-19-pandemien.

Å nøste opp i hva som er religion og hva som er kultur er derfor en viktig oppgave i møte med skadelige skikker som rettferdiggjøres av religion, eller av trosfrihet. Det å skille mellom religion og kultur, er blitt et nyttig redskap for dem som ønsker å forandre egne religiøse tradisjoner. De argumenterer for at visse skikker tilskrevet en religion faktisk stammer fra det kulturelle miljøet de er en del av, og derfor ikke

kan anses som kjerneelementer i troen.³⁶ Dette skaper rom for nye stemmer og tradisjoner innenfor et trossamfunn, og staten har en plikt til å beskytte disse reformstemmene.

Religiøs nasjonalisme

Religion har potensiale til å forme verdier, definere sosiale normer og skikker, skape identitet og tilhørighet, og bidra til sosial og politisk kapital. Ettersom religion har så stor betydning i de fleste menneskers offentlige og private liv, har det blitt et attraktivt verktøy i politiske maktkamper. Religiøs nasjonalisme er den mest ekstreme versjonen av å bruke religion til politisk vinning, og har ofte vært basert på konservative eller tradisjonelle religiøse tolkninger som fremmer patriarkalske verdier, på bekostning av kvinners rettigheter og frihet. Kvinner blir i slike verdisystem ofte tildelt en kjønnsrolle som «nasjonens mødre», og politikere fremmer lover som begrenser kvinner til denne rollen i forsøk på å sikre seg makt og popularitet.

Dette kvinnesynet har også blitt brukt til å avskrive universelle menneskerettigheter, inkludert kvinnerettigheter og tros- og livssynsfrihet, som et vestlig konsept. I beste fall blir slike rettigheter ansett som fremmed for den nasjonale identiteten, eller lokale kulturen, og i verste fall som en direkte trussel mot landets selvstendighet og kulturelle integritet. Det er særlig prinsippene rundt individets rettigheter og likestilling som regnes uforenlige med kulturer som fremmer kollektivism og kjønnshierarkier. En slik kulturel relativisme blir ofte brukt som et verktøy av den dominerende gruppen for å beholde sin makt og opprettholde kvinners lave sosiale og juridiske status. Når de blir spurt, er imidlertid både kvinner og minoritetsgrupper ofte positive til universelle menneskerettigheter som sikrer dem like muligheter, og betrakter ikke disse rettighetene som fremmede for deres kulturelle identitet. Dessuten er kvinners rett til likestilling uten diskriminering nedfelt i de fleste lands grunnlover, noe som gjør at argumentet om kulturel relativisme i slike sammenhenger blir både etisk og juridisk uholdbart.

EKSEMPEL

Nasjonalistiske lover som regulerer kvinners frihet til å gifte seg og få barn

I 2015 innførte Myanmar fire lover om 'rase og religion' med formål om å beskytte landets buddhistiske majoritet. Disse lovene, som diskriminerer på grunnlag av religion og kjønn, har blitt sterkt fremmet av Ma Ba Tha, en nasjonal organisasjon med buddhistmunker som har et uttalt mål om å beskytte den burmesiske rase og buddhistiske religion. Organisasjonen fremmer en ofte anti-muslimsk og ultra-nasjonalistisk agenda.

En av lovene som omhandler ekteskap for buddhistiske kvinner legger klare og tydelige føringer på buddhistiske kvinners rettigheter (eller mangel derpå) til å gifte seg med menn som tilhører andre religioner. Loven baserer seg på en utbredt stereotyp om at buddhistiske kvinner er 'sårbare' og at ikke-buddhistiske ektemenn vil kunne tvangskonvertere dem.

En annen av disse lovene omhandler befolkningskontroll og legger restriksjoner på familieføøkelse. Særlig kvinner i fattige områder, hvor det også ofte bor religiøse minoriteter i større grupper, er pålagt lovlige restriksjoner som for eksempel at det skal gå minst 36 måneder mellom hver fødsel. En slik lov kan medføre et farlig rettslig klima rundt bruk av tvang for å kontrollere seksuell og reproduktiv helse, som for eksempel tvungen bruk av prevensjon, sterilisering eller tvungen abort.³⁷

Skadelig religiøs fundamentalisme

Kvinnens rett til likestilling og trosfrihet er under stadig økende press fra religiøs fundamentalisme. Dette ser vi i buddhismen i Myanmar, hinduismen i India, islam i Nigeria, og kristendommen i USA og Polen, blant andre eksempler. I løpet av de siste to tiårene har vi sett det vokse frem voldelige og militariserede fundamentalistiske bevegelser med teologi som fremmer ekstrem kvinneundertrykkelse. Dette har tatt organisert kvinnehat til nye høyder. Kvinner er ofte det første målet for fundamentalistiske krefter, som ønsker å skaffe seg ekstrem kontroll over deres kropp, reproduksjonsrettigheter og sosiale roller.³⁸ Men det finnes kvinner – og menn – som utfordrer og aktivt motarbeider denne bølgen av skadelig religiøs fundamentalisme. Religiøse kvinnerettighetsaktivister og -feminister spesielt har vært aktive i å utfordre legitimiteten til fundamentalistiske tolkninger av religiøse tekster, og tilbudt alternative tolkninger. I Kurdistan og Nigeria har kvinner til og med dannet bevæpnede motstandsgrupper mot de fundamentalistiske kreftene.³⁹

Diskriminering innad i minoritetsgrupper

Minoritetsgrupper blir i mange samfunn behandlet som annenrangs borgere, eller til og med som forrædere eller trusler mot felleskapets samhold. I et slikt klima vil bare det å tilhøre en religiøs eller livssynsorientert minoritetsgruppe i seg selv derfor undergrave kvinnens trosfrihet. Det er også tydelig at trusler og undertrykkelse av minoritetsgrupper over tid kan føre til en overveldende følelse av usikkerhet og et økt behov for å beskytte gruppeidentiteten sin. Når et slikt press utenifra oppleves, blir uenigheter internt ofte også ansett som en trussel mot gruppens samhold og overlevelse. Motstand mot endringer øker, noe som resulterer i en statisk og ofte konservativ religiøs tolkning. Nye eller kritiske blikk på eksisterende syn blir gjerne motarbeidet. For eksempel, kvinner som vil utfordre konservative kjønnsroller eller stille kritiske spørsmål til patriarkalske tolkninger av hellige tekster, kan derfor bli ansett som en trussel mot gruppens eksistens. Behovet for å beskytte gruppens eksistens vil oftest prioriteres over enkeltkvinnens behov og interesser. Interessehierarkiet blir spesielt problematisk når kvinner opplever fysisk eller seksuelt misbruk fra ledere eller andre medlemmer i trossamfunnet. I mange tilfeller blir kvinner presset til å velge mellom å søke oppreisning eller rettferdighet for mishandlingen de har blitt utsatt for, eller å beskytte gruppen.

Religiøse lover

Lovgivning basert på religion er enda en faktor som begrenser kvinners muligheter til å utøve tros- og livssynsfrihet. I land der det juridiske systemet er basert på religiøse regler har kvinner konsekvent dårligere forutsetninger. Religiøse lover dikterer ofte kvinners tilgang til utdanning, helsevesen, arbeidsmarkedet og offentlige stillinger. Familieretten, det rettsområdet som omhandler familiens forhold, begrenser dessuten svært ofte kvinners rettigheter rundt ekteskap, familieliv, skilsmisse, underholdsbidrag, omsorgsrett og arverett, når denne er basert på religion.

Historisk sett har kvinner blitt ekskludert fra religiøse rettsprosesser. Dette forklarer delvis hvorfor religiøse lover tar lite hensyn til kvinners rettigheter.

Kvinnediskriminerende lovverk påvirker alle kvinner, men kvinner fra minoritetsgrupper er ofte enda mer utsatt for diskriminering. Noen rettslige områder hvor kvinner kan oppleve sterke begrensninger er innenfor retten til skilsmisse, foreldrerett og tildeling av barns nasjonalitet eller religiøs tilknytning, blant andre eksempler. Ikke-troende kvinner, som humanister, ateister eller agnostikere, er også i en enda mer sårbar situasjon under religiøse rettssystemer, siden deres rettigheter vanligvis ikke anerkennes i det hele tatt.

Det er imidlertid viktig å huske at religiøse lover ikke er statiske. De endres over tid av kultur og praksis, også innenfor tradisjoner som insisterer på at religiøs lovgivning er hellig og derfor også uforanderlig.

Spørsmål til diskusjon

- 1 En kombinasjon av diskriminerende faktorer gjør kvinner mer utsatt for brudd på tros- og livssynsfrihet enn menn. Prøv å identifisere hvordan kvinner i samfunnet du lever i opplever diskriminering. Hvilke av disse faktorene har størst innvirkning på kvinners mulighet for tros- og livssynsfrihet i ditt samfunn?
- 2 Har kvinner fra majoritetsgrupper og kvinner fra minoritetsgrupper ulike opplevelser av brudd på tros- og livssynsfrihet i de regionale kontekstene du kjenner til? Kan du peke på enkelte trossamfunn der kvinner opplever et spesielt press?
- 3 Dette kapitlet inneholder setningen: "Når de blir spurt, er både kvinner og minoritetsgrupper ofte positive til universelle menneskerettigheter som sikrer dem like muligheter, og betrakter ikke disse rettighetene som fremmede for deres kulturelle identitet." Er dette tilfelle i din kontekst?
- 4 Har du noen gang støtt på den patriarkalske påstanden om at verdiforskjellen mellom kvinner og menn er naturlig? Hvordan ville du argumentert mot dette?
- 5 Av de mulige aspektene for undergraving av kvinners tros- og livssynsfrihet som tas opp i dette kapitlet, hvilken vil du si har størst påvirkning i din kontekst?

Diskriminerende foreldrerett for religiøse minoritetsmødre i Libanon

Ifølge lovverket knyttet til familierett i Libanon, vil en kristen kvinne ikke ha rett til å arve etter sin muslimske ektemann simpelthen fordi hun tilhører en annen religion enn ham. Denne lovgivningen diskriminerer ikke bare på tvers av kjønn, men også religiøs identitet. Loven blir derimot dessverre ikke ansett som spesielt urettferdig siden samfunnet generelt ikke godtar ekteskap på tvers av religioner.

Diskriminering mot kvinner i tverreligiøse ekteskap kommer også tydelig frem i lovendringen om foreldrerett som ble innført i 2014. I denne lovendringen står det at en mor kan kreve foreldrerett til barnet sitt frem til barnet er 12 år, dersom hun og ektemannen begge er Sunni-muslimere. Men hvis moren er kristen og faren er Sunni-muslim, kan hun bare kreve foreldrerett til barnet sitt frem til barnet er 5 år. Ifølge loven tilhører også barnet farens religiøse identitet, uavhengig av morens ønsker og egen identitet.⁴⁰

4. Hva kan vi gjøre

– forslag til tiltak for å styrke kvinners trosfrihet

Samspeilet mellom trosfrihet og kvinners rett til likestilling kan til tider være komplisert og utfordrende. Anbefalingene som gis i dette kapittelet er kun ment som en introduksjon til mulige forslag og fremgangsmåter for å styrke kvinners rettigheter og deres muligheter til å utøve sin trosfrihet. Det er på ingen måte ment som en utfyllende liste for at disse rettighetene skal nås fullt ut. En av de sentrale anbefalingene fra aktivister for både trosfrihet og kvinnerettigheter er faktisk å investere i enda mer forskning, slik at vi kan fortsette å øke forståelsen rundt problemstillingene i dette skjæringspunktet.

■ Styrke samarbeid og dialog mellom kvinnerettighetsaktivister og trosfrihetsaktivister

Et av de største hindrene for å oppnå trosfrihet for alle kvinner er oppfatningen om at trosfrihet og kvinnerettigheter er motstridende rettigheter. Dette leder ofte til en konklusjon om at den ene rettigheten kun kan oppnås på bekostning av den andre. Det finnes riktignok reelle konflikter mellom kvinners rett til likestilling og normer som finnes i noen religiøse tradisjoner. Men selv om det kan oppstå konflikter i enkelte situasjoner, har de vanligste eksemplene hvor disse to rettighetene blir presentert som motstridene vanligvis rot i en feiltolkning eller misbruk av trosfrihet. Å motarbeide slike misforståelser står derfor sentralt i å styrke kvinners rett til trosfrihet og likestilling.

En iboende del av grunnen til hvorfor disse to rettighetene ikke kan være motstridende er at begge rettighetene gjelder samme målgruppe. Det kan være viktig med en slik påminnelse til de som kjemper for kvinners rettigheter og de som er engasjert i trosfrihet - at de kjemper for rettighetene til samme gruppe mennesker. Forskning har også avdekket at diskriminering på grunnlag av tro og

på grunnlag av kjønn ofte går hånd i hånd. Det er derfor nødvendig at de to aktivistgruppene for trosfrihet og kvinners rettigheter anerkjenner felles mål og interesser, på tross av ulike tematiske utgangspunkt til rettighetsarbeidet. Selv om vi anerkjenner at dialog mellom disse to gruppene kan være anspent, og lettere sagt enn gjort, er det mulig å bygge tillit og identifisere sammenfallende interesser ved små steg i en åpen dialog. Samarbeid på tvers av ulike interessegrupper kan være svært fordelaktig for å styrke begge rettighetene. Menneskerettighetene er per definisjon udelelige og gjensidig avhengige av hverandre. Dette betyr at man ikke kan nyte fordelene av ett sett med rettigheter uten å realisere de andre. Vi får ikke oppnådd trosfrihet for alle hvis ikke kvinners likestilling er med, og samtidig får vi heller ikke oppnådd kvinners likestilling uten trosfrihet.

■ Inkludere kvinnestemmer i datainnsamling og trosfrihetsarbeid

Som beskrevet innledningsvis, vil de fleste datasett og analyser av trosfrihetsbrudd som eksisterer i dag ikke ha et kjønnsperspektiv. Kjønnblind forskning, som ikke skiller på forskjeller mellom kjønnene, tar utgangspunkt i at kvinner behandles på samme måte som menn. Dette er imidlertid sjeldent tilfelle. På tvers av en rekke forskningsfelt foreligger det faktisk en systematisk mangel på data for halvparten av menneskeheten, nemlig kvinner, når man skal beskrive menneskelige erfaringer og perspektiv.⁴¹ Når det gjelder dokumentasjon på trosfrihetsbrudd, for eksempel, ser vi manglende datainnsamling på hvordan lover om blasfemi, apostasi og konvertering påvirker kvinner annerledes enn menn. Hvis dataene skilte mellom kjønnene, ville vi fått mer informasjon om hvordan brudd på trosfriheten påvirket menn og kvinner på ulike måter.⁴² En reell utfordring med datainnsamling av kvinners perspektiv i trosfrihetssaker, er at trossamfunn ofte blir representert av menn. En proaktiv tilnærming for å få snakke og samarbeide med lokale kvinnegrupper er derfor avgjørende for å sikre at kvinners perspektiver og erfaringer blir tatt hensyn til når man skal utvikle og planlegge tiltak.⁴³ Å endre målgruppen for datainnhenting fra «religiøse ledere» til «trosaktører» kunne også bidratt til å bedre kjønnsbalansen i datainnsamlingen, siden kvinner ofte er godt representert i trossamfunn og religiøse organisasjoner, mens ledelsen vil oftest være mannsdominert.

Samarbeid mellom sekulære feministgrupper og religiøse ledere

ABAAD, et ressurscenter for kjønnslikestilling i Libanon, har oppnådd gode resultater i sitt arbeid for å bekjempe vold mot kvinner. I 2012 lanserte de kampanjen «We believe» («Vi tror») som et ledd i arbeidet for å forhindre vold mot kvinner. Høytstående muslimske og kristne ledere deltok i kampanjen og formidlet forebyggende budskap mot vold mot kvinner med utgangspunkt i sine hellige tekster. En todagers regional workshop for religiøse ledere fra Libanon, Irak, Jordan og Egypt ble avholdt med formål om å drøfte hvordan lederne kunne bruke sin makt og påvirkningskraft til å fremme kjønnslikestilling og positive mannsidealer.

Kampanjen fikk kritikk fra noen feministiske grupper som uttrykte bekymring for at denne tilnærmingen ville forsterke den patriarkalske autoriteten til de religiøse lederne. ABAAD samlet da disse sekulære feministiske gruppene sammen med de religiøse lederne for å drøfte temaer som vold mot kvinner, vold i hjemmet, vergemål, disiplin og lydighet, foreldrerett, voldtekt i ekteskapet samt arverett.⁴⁴

EKSEMPEL

Ingen likestilling i samfunnet uten likestilling i familien

Mer enn 45 land i verden har skrevet og uskrevet muslimske familielover som diskriminerer mot kvinner og jenter. Ulikhet og diskriminering i familien påvirker kvinner og jenter i alle deler av livet, men særlig når de skal ta viktige avgjørelser rundt utdanning, arbeid, reise, økonomi, og seksuelle- og reproduktive helseproblemer, samt deltakelse i lokalsamfunn og politikken.

Musawah («likestilling» på arabisk) driver den globale kampanjen Campaign for Justice in Muslim Family Laws, og samler forkjempere for reform av kjønnsdiskriminerende familielover fra tre regioner – i Midtøsten og Nord-Afrika, Afrika sør for Sahara, og Sør- og Sørøst-Asia. Musawah er en bevegelse som består av frivillighetsorganisasjoner, aktivister, akademikere, jurister, politikere, samt kvinner og menn fra grasrota over hele verden, som gjennom kampanjen arbeider med kunnskapsformidling, politisk påvirkning og mobilisering.⁴⁵

Ved innhenting av data om trosfrihetsbrudd er det avgjørende å ta i betraktning kvinners erfaringer med seksuell og andre typer kjønnsbasert vold, slik at man kan utvikle effektive tiltak for å sikre beskyttelse og rettferdighet. Mange overlevende av seksuell vold har vanskelig for å snakke om erfaringene sine. Dette forsterker mangelen på informasjon om hvordan seksuell vold er en del av typiske trosfrihetsbrudd mot kvinner. En viktig del av å inkludere kvinnestemmer i datainnsamling og trosfrihetsarbeid vil derfor være opplæring og nøye utvelgelse av forskere med tilstrekkelig kunnskap for å forstå spesifikke kontekster, slik at de er i stand til å skape tillit med kvinner for å forstå deres erfaringer med rettighetsbrudd – og deretter utvikle mest mulig effektive forebyggende tiltak.

■ Oppmuntre til og støtte teologiske refleksjoner rundt kvinners verdi og rett til trosfrihet

Enkelte trossamfunn sliter med å forstå hvordan det normative rammeverket rundt trosfrihet samsvarer med de religiøse verdiene de selv representerer – for ikke å snakke om kvinners rett til trosfrihet. Verdiene som utgjør trosfrihet anses av enkelte som for sekulære, eller for 'vestlige', og derfor for fremmede for deres kulturelle sammenheng. Når man møter på en slik skepsis kan det være nyttig å peke på hvordan ulike livssyn og kulturelle tradisjoner faktisk deler verdi- og normgrunnlag som underbygger retten til trosfrihet. Et godt eksempel på dette er UNESCO-komiteen som ble opprettet i 1947, i forkant av skisseringen av det som ble FNs menneskerettighetserklæring (Universal Declaration of Human Rights). Komiteen studerte og kartla universelle verdier som deles på tvers av verdens ulike kontinenter, kulturer, religioner, og livssyn.⁴⁶ FNs menneskerettighetserklæringen blir ofte betraktet som utgangspunktet for alle menneskerettighetslovverk som finnes i dag.

En lignende tilnærming kan være nødvendig for å bekjempe diskriminerende skikker mot kvinner, som forsvares eller forankres religiøst. Trossamfunn bør oppmuntres til å nøye undersøke de grunnleggende fortellingene og verdiene som presenterer kvinner på en nedverdiggende måte. Å forstå de historiske sammenhengene som ligger bak visse tradisjoner og praksiser kan også være nyttig i denne prosessen. Et vesentlig område som krever teologisk nytenkning, er å anerkjenne kvinner som likeverdige med menn både når det gjelder verdi og evner. Et eksempel er den voldsomme oppmerksomheten i mange trossamfunn rundt ærekrenkelse og offerskyld blant voldtakts ofre. På bakgrunn av slike normer, er inkludering av kvinner i teologiske refleksjoner enormt viktig, og særlig siden kvinnelige stemmer og synspunkter har historisk sett blitt ekskludert fra tolkning av hellige tekster og tradisjoner. En nytolkning av

religiøse tekster kan ta mange år å lykkes aksept rundt, men er nødvendig for en legitim og bærekraftig fremgangsmåte for endring i et trossamfunn.

Teologisk nytenkning kan påvirkes av flere faktorer, som generelle endringer i samfunnet, internasjonale normer, nytolkninger av hellige tekster, blant andre. Å fremme trosfrihet kan bidra til å skape et miljø hvor nytolkninger kan introduseres og drøftes på en trygg måte.

■ Betrakte alle aspekter ved kvinners religions- og livssynsidentiteter

Fra et vestlig perspektiv har man en tendens til å anta at det er frivillig å ta del i et trossamfunn, og at vedkommende fritt kan forlate gruppen hvis hun opplever diskriminering. Men i mange kontekster er religions- eller livssynsidentitet noe man tenker på som arv, eller man blir 'født inn i', og ikke noe en person velger selv i løpet av livet. Dette er et poeng som ofte blir glemt når man foreslår at kvinner 'bare' kan forlate trossamfunnet sitt dersom det har diskriminerende synspunkter og skikker hun er uenig i. Løsningsforslaget om å forlate et trossamfunn tar heller ikke høyde for at kjønnene blir behandlet ulikt.⁴⁷ Å forlate et trossamfunn kan mange ganger være et reelt alternativ for menn, men for de fleste kvinner vil det være upraktisk eller til og med umulig, særlig hvis kvinnen ikke har sosial, økonomisk eller personlig uavhengighet utenfor trossamfunnet eller familien (og det er ofte tilfelle). Kvinner som velger å forlate gruppen kan dessuten risikere skilsmisse, tap av omsorgsrett for barna sine, sosial isolasjon, eller ekstrem fattigdom på grunn av manglende inntekt.

På lik linje som at det er viktig å samle inn kjønnsbevisst data om trosfrihetsbrudd i arbeidet for å styrke kvinners trosfrihet, er det også viktig å ta i betraktning de positive aspektene ved å tilhøre et trossamfunn. For mange kvinner er deres personlige tro selve grunnlaget for eget selvbilde, sannhetskilde, og der de finner felleskap og mening med livet. Selv om mange kvinner kan være uenige med enkelte tradisjoner og verdier i religionen eller trossamfunnet, er denne fortsatt en viktig del av identiteten deres. Derfor må tiltak for å forebygge brudd på trosfrihet også ta i betraktning de positive aspektene ved religion, for å unngå å ufrivillig distansere kvinner fra sine trossamfunn som eneste løsningen på å være fri fra diskriminering.

EKSEMPEL

Jesidiske religiøse ledere endrer tradisjoner for å støtte overlevende

Da de første jesidiske kvinnene rømte fra fangenskap etter å ha blitt kidnappet og holdt som slaver av IS soldater i 2014, ble ikke den etterlengtede hjemkomsten helt uproblematisk. I følge gamle jesidiske tradisjoner skal tverreligiøse ekte-skap, eller konvertering til en annen religion, straffes med permanent utkastelse fra det samfunnet. Nesten alle de jesidiske kvinnene som ble kidnappet av IS, ble tvunget til å gifte seg med muslimske soldater og tvunget til å konvertere til islam i fangenskap. De sto derfor i fare for å bli retraumatisert av skam, stigma og isolasjon ved gjenforening med familiene sine i det jesidiske trossamfunnet.

Kort tid etter at de første kidnappings-ofrene kom tilbake til trossamfunnet, bestemte imidlertid det religiøse rådet seg, med lederen Baba Sheik i spissen, for å fatte et vedtak om at det skulle gjøres unntak fra denne tradisjonen dersom disse forbudte handlingene var gjort under tvang. De ønsket de overlevende kvinnene velkommen tilbake til trossamfunnet og laget en renses-seremoni for de med et dåpsrituale. Denne avgjørelsen ble utslagsgivende for de overlevedes psykiske helse, da de nå kunne komme tilbake til trossamfunnet sitt med aksept og følelsen av en ny sjanse i livet, etter å ha blitt utsatt for slike brutale overgrep.⁴⁸

“Jeg snakket en gang med en religiøs leder som jobbet utrettelig med å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse i sitt distrikt. Han hadde snakket med både lokale religiøse ledere og andre personer i lokalsamfunnet, og forklarte de gang på gang at det ikke fantes noe religiøst grunnlag i deres trossamfunn for å utføre en slik skadelig praksis. Likevel fortsatte folk å praktisere kvinnelig kjønnslemlestelse. Til slutt oppsøkte han kvinnene som var ansvarlige for å utføre ritualet og spurte dem hvorfor de fortsatte med dette, selv om han hadde forklart at det ikke var en religiøst forankret tradisjon. De svarte: «Hvis vi slutter med dette, hvordan skal vi da forsørge familiene våre?»⁵⁰

Ed Brown, generalsekretær,
Stefanusalliansen

■ Øke forståelse for faktorer som undergraver kvinners rett til likestilling og trosfrihet

Mange skadelige skikker som forklares eller forsvares fra et religiøst perspektiv, er også tett knyttet til andre livsaspekter som for eksempel sosiale og økonomiske spørsmål. Enkelte kristne i Egypt som utfører kvinnelig kjønnslemlestelse, for eksempel, har dette som levebrød og har derfor en økonomisk motivasjon til å fortsette med praksisen.⁴⁹ Mangelen på et økonomisk sikkerhetsnett kan også få andre typer utfall av skadelige og kjønnsdiskriminerende skikker, som når foreldre utfører kjønnsseleksjon ved å abortere jentebarn fordi samfunnet gir gutter bedre muligheter til å skaffe seg arbeid med inntekt, og er da bedre posisjonert til å ta vare på foreldrene sine når de blir eldre. Dersom motivasjonen bak slike skadelige skikker først og fremst er økonomisk betinget, kan det hende at tiltak som handler om å endre teologiske tolkninger og religiøs praksis ikke vil hjelpe. Man bør i så tilfelle vurdere tiltak for å endre de økonomiske forutsetningene som ligger til grunn.

Det er avgjørende å forstå de sammensatte årsakene bak skadelige skikker for å klare å bekjempe dem. Å fremme kvinners trosfrihet er ofte tett knyttet opp mot bedre tilgang til utdanning, til helsevesen, rettssikkerhet, økonomiske muligheter, blant andre faktorer. Siden kvinners erfaringer med trosfrihetsbrudd ofte er et resultat av flerdimensjonal diskriminering, er det viktig å analysere de ulike lagene for å lykkes med forebyggende tiltak i møte med rettighetsbruddene.

■ Anerkjenne kvinners handlekraft og respektere deres avgjørelser

Når man drøfter kvinners rettigheter, derunder likestilte rettigheter til trosfrihet, blir kvinner ofte kun omtalt som ofre for overtredelser eller passive mottakere av hjelp. Kvinners evner – og rett – til å ta avgjørelser om egne liv blir ofte oversett. Et godt eksempel på dette er debatten om bruk av ulike typer religiøse hodeplagg, som hijab. I noen land er kvinner lovpålagt å bruke plagg som dekker hodet, mens i andre land kan de få bot for å bruke slike. Disse tilsynelatende motstridende reglene har samme opphav – en patriarkalsk kultur som tar utgangspunkt i at kvinner ikke kan eller bør velge på egne vegne. Å nekte kvinner å ha på seg noe er like diskriminerende som å tvinge kvinner til å ha på seg noe. Det grunnleggende prinsippet i kvinners rett til likestilling er valgfriheten.

Det er viktig å huske at i møte med kjønnsdiskriminerende problemstillinger, vil kvinner velge ulike og noen ganger motstridende alternativer og strategier. For noen vil kanskje løsningen være å forlate trossamfunnet og tradisjonene sine, andre vil forsøke å forandre tradisjonene fra innsiden, mens andre igjen vil kanskje være pragmatiske basert på å skape rom for å imøtekomme egne interesser. Alle disse valgene fortjener den samme respekten og støtten, også selv om enkelte kvinner velger å endre synspunkt og strategi på dette senere i livet.⁵¹ Kjønnslikestilling i menneskerettighetsarbeid dreier seg om å respektere kvinners valg, uansett hva de velger. Å sikre kvinners valgfrihet er et helt sentralt aspekt ved trosfrihet.

Spørsmål til diskusjon

- 1 Skriv ned noen grunner til at trosbaserte aktører og kvinnerettighetsaktivister bør samarbeide om saker som berører både tros- og livssynsfrihet og kvinnerettigheter.
- 2 Hvilke av de seks tiltakene i dette kapitlet kan du få størst gjennomslagskraft for i ditt arbeid?
- 3 Likedan, hvilke tiltak vil være mest utfordrende å oppnå i din arbeidskontekst?
- 4 Skriv en liste over aktører som kan være mulige samarbeidspartnere for å nå disse tiltakene. Prøv å inkludere aktører du ikke har tatt i betraktning tidligere.
- 5 Kan du komme på ytterligere tiltak for å styrke tros- og livssynsfrihet for kvinner i din kontekst?

“ Hvorfor ‘kvinnerettigheter’? Hvorfor ikke bare menneskerettigheter og ‘trofrihet for alle’?

«[...] Fordi det ville vært uærlig. [Kvinnerettigheter] er naturligvis en del av menneskerettigheter generelt – men å bruke det vagere uttrykket menneskerettigheter anerkjenner ikke kjønnsbetingede problemer. Det ville være å late som at kvinner ikke har blitt ekskludert i flere århundrer. Det ville være å nekte for at kjønnsforskjeller marginaliserer kvinner. Eller at problemet ikke dreier seg om å være menneske, men spesifikt om å være et kvinnelig menneske. I århundrer har verden delt mennesker inn i to grupper, og deretter ekskludert og undertrykt en av disse gruppene. Det er bare rimelig at løsningen på problemet også anerkjenner dette.»⁵²

Chimamanda Ngozi Adichie

Avslutningsord

Det finnes en rekke utfordringer som berører både trofrihet og kvinners likestilling. Mange av disse utfordringene er sammensatte, flerdimensjonale, og ofte del av en større og systematisert kvinnediskriminering. Under arbeidet med dette heftet avdekket vi at det fortsatt finnes mange misforståelser og skeptiske holdninger rundt muligheten til å ta tak i disse problemene med en felles tilnærming. Det var samtidig vanskelig å finne relevant faglitteratur om tematikken, som tyder på behovet for mer forskning og ressurser for å nøste opp i det normative rammeverket rundt disse to rettighetene. Om vi skal klare å møte utfordringene for å oppnå begge rettighetene, trenger vi drahjelp fra en rekke ulike aktører i samfunnet, inkludert politikere, undervisere, forskere, grasrotaktivister, trosaktører og mange andre. Kvinners rett til likestilling er heller ikke et tema som bør være forbeholdt de ‘spesielt interesserte’, eller kun kvinner. Kvinner utgjør halve menneskeheten, og da kan ikke deres rettigheter behandles som en særinteresse.

Kilderhenvisninger

- 1 Fisher, Helene, Elizabeth Lane Miller og Eva Mayer. (2020) World Watch Research: 2020 Gender-Specific Religious Persecution, Open Doors International, side 5.
- 2 Pew Research Center. (2018) Global Uptick in Government Restrictions on Religion in 2016, Pew Research Center.
- 3 Bielefeldt, Heiner, Nazila Ghanea, & Michael Wiener. (2016) Freedom of religion or belief: An international law commentary, Oxford University Press
- 4 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/04/nigeria-abducted-women-and-girls-forced-to-join-boko-haram-attacks/>
- 5 <https://juveen.org/>; <https://news.un.org/en/story/2020/09/1074092>
- 6 <https://www.uscirf.gov/release-statements/uscirf-warns-forced-sterilization-uyghur-muslims-evidence-genocide/>; <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/04/muslim-minority-teachers-50-tells-of-forced-sterilisation-in-xinjiang-china>
- 7 Fisher, Helene, Elizabeth Lane Miller og Eva Mayer. (2020) World Watch Research: 2020 Gender-Specific Religious Persecution, Open Doors International, side 13.
- 8 <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>
- 9 https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CPR%2fC%2f21%2fRev.1%2fAdd.4&Lang=en
- 10 Sullivan, Donna J. (1992) Gender Equality and Religious Freedom: Towards a Framework for Conflict Resolution, Journal of International Law and Politics, Vol.24:795, side 832.
- 11 <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>
- 12 Fisher, Helene, Elizabeth Lane Miller og Eva Mayer. (2020) World Watch Research: 2020 Gender-Specific Religious Persecution, Open Doors International, side 11–12.
- 13 Petersen, Marie Juul. (2020) Promoting Freedom of Religion or Belief and Gender Equality in the Context of the Sustainable Development Goals: A Focus on Access to Justice, Education and Health, Danish Institute for Human Rights, side 6.
- 14 Ghanea, Nazila. (2017) Women and Religious Freedom: Synergies and Opportunities, United States Commission on International Religious Freedom, side 4.
- 15 Bielefeldt, Heiner og Michael Wiener. (2020) Religious Freedom Under Scrutiny, University of Pennsylvania Press, side 137.
- 16 Ibid, side 144.
- 17 Ibid, side 146.
- 18 Ghanea, Nazila. (2017) Women and Religious Freedom: Synergies and Opportunities, United States Commission on International Religious Freedom, side 1.
- 19 Petersen, Marie Juul. (2020) Promoting Freedom of Religion or Belief and Gender Equality in the Context of the Sustainable Development Goals: A Focus on Access to Justice, Education and Health, The Danish Institute for Human Rights, side 10.
- 20 <https://www.hrw.org/news/2017/12/08/metoo-say-domestic-workers-middle-east>
- 21 Fisher, Helene Elizabeth Lane Miller og Eva Mayer. (2020) World Watch Research: 2020 Gender-Specific Religious Persecution, Open Doors International, side 5.
- 22 Ibid, 11-12.
- 23 Ibid, 12.
- 24 Ibid, 14.
- 25 Ibid, 21.
- 26 <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/escaping-from-isil-a-yazidi-sexual-violence-survivor-rebuilds-her-life/>
<https://www.hrw.org/news/2014/10/11/iraq-forced-marriage-conversion-yezidis>
- 27 <https://medium.com/usaid-global-waters/where-wash-saves-lives-creating-new-traditions-in-nepal-7f2f3917ca64>
<https://www.hrw.org/news/2017/08/10/step-right-direction-menstrual-stigma-nepal>
- 28 Seager, Joni. (2018) The Women's Atlas, Penguin Books, side 41.
- 29 Raday, Frances. (2003) Culture, religion and gender, International Journal of Constitutional Law, Volume 1, Issue 4, side 708-709.
- 30 Petersen, Marie Juul. (2020) Promoting Freedom of Religion or Belief and Gender Equality in the Context of the Sustainable Development Goals: A Focus on Access to Justice, Education and Health, The Danish Institute for Human Rights, side 19–20.
- 31 Sultana, Abeda. (2011) Patriarchy and Women's Subordination: A Theoretical Analysis, Arts Faculty Journal, 4, side 3.
- 32 <https://www.beingindian.com/lifestyle/ever-wondered-women-not-allowed-attend-funerals-india>
- 33 Ghanea, Nazila. (2017) Women and Religious Freedom: Synergies and Opportunities, United States Commission on International Religious Freedom, side 3–4.
- 34 <http://hdr.undp.org/en/GSNI>
- 35 Lindholm, Tore, W. Cole Durham, Jr., Bahia G. Tahzib-Lie (eds). (2004) Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook, Springer Science+Business Media Dordrecht, side 374.
- 36 Ibid, 375.
- 37 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/myanmar-race-and-religion-laws/>
- 38 Seager, Joni. (2018) The Women's Atlas, Penguin Books, page 57.
- 39 Ibid
- 40 Artikkel 14 i loven om Sunni-sivilstatus i Lebanon, informasjon tilveieskaffet av Adyan Foundation. <https://www.hrw.org/report/2015/01/19/unequal-and-unprotected/womens-rights-under-lebanese-personal-status-laws>
- 41 Perez, Caroline Criado. (2020) Invisible Women: Exposing data bias in a world designed for men, Chatto & Windus, side 24–25.
- 42 Kerr, Susan. (2017) Freedom of Religion or Belief: a gender perspective, kompendium presentert ved forelesningen «Christian Women Under Pressure for Their Faith» i Leuven 2. juni, side 9.
- 43 Ibid
- 44 <https://www.abaadmena.org/documents/ebook.1487166563.pdf>
- 45 <https://www.musawah.org/campaign-for-justice/>
- 46 Glendon, Mary Ann. (2002), A World Made New, Random House.
- 47 Skjeie, Hege. (2007) Religious Exemption to Equality, CRISSP, Vol. 10, No. 4, side 14.
- 48 <https://www.unhcr.org/news/stories/2015/6/56ec1e9611/yazidi-women-welcomed-back-to-the-faith.html/>
- 49 Petersen, Marie Juul. (2020) Promoting Freedom of Religion or Belief and Gender Equality in the Context of the Sustainable Development Goals, The Danish Institute for Human Rights, side 23.
- 50 Ibid
- 51 Bielefeldt, Heiner og Michael Wiener. (2020) Religious Freedom Under Scrutiny, University of Pennsylvania Press, side 147.
- 52 Adichie, Chimamanda Ngozi. (2015) We Should All Be Feminists, Anchor Books, side 41

Ordliste

Agnostiker – en som tror det er umulig å vite om det finnes noen gud eller ikke

Apostasi – frafall / å forlate en religiøs tro, som i noen land er straffbart

Ateist – en som ikke tror på gud

Blasfemi – respektløse eller krenkende ord og/eller handlinger mot guder eller hellige ting, som i noen land er straffbare

CEDAW – henviser til enten FNs kvinnekonvensjon (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women), eller FNs kvinnekommisjon (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, et organ bestående av uavhengige eksperter som overvåker implementeringen av kvinnekonvensjonen)

Diskriminering – urettferdig forskjellsbehandling av mennesker på grunn av religion, livssyn, kjønn, rase, etnisitet, språk, eller andre identitetsmarkører

Forfølgelse – vold eller trusler mot en person, deres familie eller eiendom, på grunn av deres religion eller livssyn

Fundamentalisme – en sjelden religiøs bevegelse eller ideologi som karakteriseres av en rigid etterlevelse av fundamentale prinsipper, som bokstavelig tolkning av religiøse tekster

Interseksjonalitet (skjæringspunkt) – den sammenkoblede naturen av sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, religion, og andre, som ofte kan kombinere (flerdimensjonal), overlappe og forsterke ulike former for diskriminering

Kjønnsblind – mangel på evnen til å se hvordan kvinner og menn opplever utfordringer og muligheter på ulik måte, basert på deres kjønn

Kjønnslikestilling – henviser til like rettigheter, ansvar og muligheter for alle, uavhengig av kjønn

Konvensjon – en internasjonal skriftlig avtale mellom stater som håndheves av internasjonal lov

Kvinnelig kjønnslemlestelse og omskjæring (FGM/C) – inngrep som omfatter delvis eller fullstendig fjerning av kvinners utvendige kjønnsdeler, eller andre skader på kvinnelige kjønnsorganer, av ikke-medisinske årsaker

Nasjonalisme – en bevegelse eller ideologi som baserer seg på at ett land er overlegent et annet, med typisk selektiv promotering av interessene til én majoritetsgruppe i et land, og dermed diskriminering mot etniske og/eller religiøse minoriteter i samme land

Tvangsekteskap – et ekteskap hvor den ene parten ikke har gitt uttrykk for fullstendig, fritt og veloverveid samtykke til ekteskapet, inkludert barneekteskap

Religiøse lover – moralske normer som læres videre innen religiøse tradisjoner, som i enkelte land inngår i det nasjonale lovverket. Eksempler på dette er kristen kirkerett, islamsk sharialov, jødisk halakha og hinduistisk lov

Religiøs tilhørighet eller trostilhørighet – selvidentifisert tilknytning til en bestemt religion, trosretning, tro eller et bestemt livssyn

Seksuell vold – enhver uønsket eller tvungen seksuell handling eller seksuell tilnærming fra en hvilken som helst person, uavhengig av deres forhold til offeret

Synergi – samspillet mellom elementer som i kombinasjon skaper en større effekt enn summen av de enkelte bestanddelene

Teologi – læren om eksistensen av det hellige (Gud eller guder) og dets natur, og dets forhold til verden og andre vesener

Om Stefanusalliansen

Stefanusalliansen er en norsk kristen misjons- og menneskerettighetsorganisasjon, med særlig vekt på kampen for tros- og livssynsfrihet. Stefanusalliansen kjemper for alle menneskers rett til å tro, eller ikke ha en tro, skifte sin tro, og utøve det de tror på. Med vårt motto «sammen for de forfulgte» støtter vi og gir praktisk hjelp til mennesker og kirker over hele verden som blir forfulgt eller undertrykt på grunn av sin tro.

Dette heftet og andre ressurser om tros- og livssynsfrihet kan lastes ned på Stefanusalliansens hjemmeside: www.stefanus.no. Det finnes også mange gode læringsressurser på www.forb-learning.org, blant annet et digitalt kurs om skjæringspunktet mellom tros- og livssynsfrihet og kjønnslikestilling.

Vi støtter FNs bærekraftsmål

Stefanusalliansen
www.stefanus.no

sammen for de forfulgte